

SZIRMAY ANDRÁS FELJEGYZÉSEI 1680–1713.

Sajtó alá rendezte, a jegyzeteket és a mutatókat készítette
Kincses Katalin Mária

Elő kötet: 1680–1704.; Második kötet: 1705–1713. Folia Rakócziana 9/1–2.

(Vay Ádám Múzeum Baráti Köre, Vaja, 2004., 2007. 266. ill. 314 o.,
2 térképvázlat 1 leszámazási tábla.)

Szirmay András (1656–1723) zempléni nemes feljegyzései nem ismeretlenek a történelem szakma előtt, R. Várkonyi Ágnes például több tanulmányában is kiemelte a szakirodalomban leginkább *Gazdasági napló* néven elhíresült munka fontosságát. Ezért első olvasatra talán különösnek tűnik, hogy a *Hadtörténelmi Közlemények* hasábjain éppen egy gazdasági naplót ismertetünk. Azt, hogy erre mégis sor került, két okkal is magyarázhatjuk: a (két) kötetet Kincses Katalin Mária a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum történészeként készítette elő kiadásra, és a háttér munkálataiban több kollégája is részt vett. Ennél viszont jóval fontosabb, hogy Szirmay 1680-tól a Rákóczi-szabadságharc végéig folyamatosan beszámolt az országban zajló hadi eseményekről, mi több, az illetén feljegyzéseiben ismertetett eseményeknek gyakran ő maga is tevékeny részese volt. Nyugodtan állíthatjuk, hogy ez utóbbiak a napló hadtörténeti vonatkozásainak legérdekesebb és értékeesebb részét képezik.

Az 1656-ban született Szirmay András elsősorban életének két eseménye miatt ismert a történészek és az olvasók közönség előtt: 1669–1670 között Thököly Imre tanuló társa volt az eperjesi kollégiumban, 1682-ben pedig az ő irányítása alatt zajlott le a kassai citadella bevétel. Az előző esemény feltehetően befolyásolhatta Szirmay „kuruc király” mellett befutott karrierjét (Kassa bevétel után egy ideig várkapitány, majd a kamarai adminisztráció egyik vezetője volt), a kassai citadella bevételét pedig a hadtörténészek egyöntetűen bravúros haditettnek tartják. Szirmay több hosszabb lélegzetű munkát is írt, köztük a *Descriptio Citadellae Cassoviensis*-t, amely a kassai vár és a város általa irányított, 1682. évi ostromáról és elfoglalásáról szól, valamint a *Dissertatio de Motibus sui temporis* című összefoglalást a rendi mozgalmak és függetlenségi törekvések történetéről az 1670-es

évektől egészen a Rákóczi-szabadságharc végéig. Volt még egy 290 számozott oldalból álló, saját kezű munkája is, amely szűkszavú latin és magyar nyelvű feljegyzéseket tartalmazott. Ez utóbbi sokban hasonlított a *Gazdasági napló*ra, sajnos, hollétéről ma már semmit sem tudunk.

A kéziratok hasznosítására már nem sokkal Szirmay halálát követően sor került. A polihisztor Bél Mátyás, valamint Szirmay leszámazottjai, Szirmay Antal történétíró és annak unokaöccse, Kazinczy Ferenc egyaránt lemásolták, illetve beépítették munkáikba a nekik tetsző műveket, fejezeteket. Híres felmenőjük tevékenységéről először Némethy Lajos értekezett a *Történelmi Tár* és a *Századok* hasábjain, 1882-ben és 1885-ben. Csakhamar a *Gazdasági napló* kiadására is sor került, ám Karsa Ferenc „mintegy folytatásos regényként, több mint tíz tucat részben, a használhatatlanságig széttörölve, indokolatlan kihagyásokkal, esetleges, rendszertelen, jegyzet-szerű magyarázatokkal” jelentette meg az *Adalékok Zemplén Vármegye Történetéhez* című kiadvány 1896–1904. évi kötetében, 84 fejezetre lebontva.

Karsa kiadása a maga korában egyáltalán nem számított pongyola kiadásnak, széttagoltsága, a szegényes lapalji jegyzetek, a hiányzó személy-, földrajzinév- és tárgymutató, a tárgyi és szövegkritikai jegyzetapparátus hiánya mégis szükségessé tette a mű újrakiadását. Bár közhelynek hangzik, Kincses Katalin Mária ezzel valóban nem mindennapi feladatra vállalkozott, annál is inkább, mivel az első kötet elé írt bevezető szerint a forrás minél szélesebb körű felhasználhatósága miatt a lehető leghívebb formában kívánta Szirmay fő művét publikálni. Így valóban nem csupán a gazdaságtörténészek, hanem a hadtörténet kutatói mellett a nyelvészek, helytörténészek és családfakutatók is haszonnal forgathatják a kétkötetes kiadványt, amely elkészítését éve-

kig tartó háttér munka, aprólékos levéltári kutatás előzte meg. Így pl. a szerző többek között önálló tanulmányban dolgozta fel Szirmay András szellemi hagyatékát is. Amennyiben tehát az olvasó már szerény értékelésünk alapján is kedvet kap az olvasáshoz, első falatnak mindenféleképpen a jelzett összefoglalást ajánljuk (*Kincses Katalin Mária: „Magamat megh fegyveresítvén...”* Egy felvidéki középnemes, Szirmay András hagyatéka. In: *Úő: Kultusz és hagyomány. Tanulmányok a Rákóczi-szabadságharc 300. évfordulóján.* Budapest, 2003. 13–32. o.)

Mint előljáróban leszögeztük, elsősorban a munka hadtörténeti aspektusaira szeretnénk felhívni a figyelmet. Szirmay művének ilyen irányú felhasználására már a Karsa féle kiadás alapján is sor került, így pl. Benczédi László a *Hegyaljai kuruc felkelés 1697-ben* című kitűnő összefoglalásában (Budapest, 1953.) éppen Szirmay naplója alapján tért ki a zempléni nemes vagyonát a felkelők részéről ért támadásra, szolgálainak a kurucokhoz való csatlakozására. A napló néhány érdekesebb bejegyzéséről most mi is említést teszünk.

1685 októberében, amikor a fejedelmet Nagyváradon elfogták, Szirmay is Thököly Imre közvetlen kíséretében volt, és gyalog menekült ki a városból. Meglepő részletességgel írja le Thököly híveinek helyzetét, akiket (magát is beleértve) „Pásztor nélkül való Juhak”-hoz hasonlít. Október 17-én kevesebb mint 1500 kuruc gyűlt össze Konyáron, ahonnan két társukat Caprara Aeneas generálishoz küldték gratiáért. Előbb azonban „bizonyos okokra nézve” Munkácsra akartak menni a fejedelemmasszonyhoz. A katonaságot azonban erre nem tudták rávenni, s így végül alig háromszázan indultak el Petróczy István vezetésével. Gyakorlatilag a nemességen kívül csak az udvari (elit) katonaság és Thököly belső szolgálattelvői döntöttek az elvonulás mellett: „a Nemesség, Horvátok, Német Dragonyok, Komlóssi serege, és az Conventios szolgái az Fejedelemnek.” Kétnapos, éjjel-nappali lovaglás után a dragonyosok lovai nem bírták az iramot, s így, Szirmay megjegyzése szerint, a „szükségből erényt kovácsolva,” bekéredztek Szatmár várába. Csupán az a négy dragonyos tartott a többiekkel, akiknek jobb lovuk volt. A kis csapatot útközben több támadás is érte, hol a szatmári lovasok akarták feltartóztatni őket, hol pedig az „oroszk” (ruszinok) állták el előttük a szorosokat. Ez utóbbi akadályon a menekülők tíz ember

veszteséggel vágták át magukat. Egy részük Petróczy kíséretében tovább ment Huszt felé, a többiek azonban már, a testi-lelki kimerültség miatt, „senkitül nem tartván,” október 19. éjjelén megálltak Visk mezőváros közelében, és a Tisza partján táborot vertek. Akkor csapott rájuk „Öregh Karollyi László” (Károlyi László báró, Szatmár vármegyei főispán, Károlyi Sándor apja – S. I.) a szatmári katonasággal, és Szirmayt százhusz társával együtt fogságba ejtette. A többieknek sikerült az éj leple alatt bemenedkülniük Huszt várába.

Szirmay beszámolóját más hiteles forrásokkal is alá tudjuk támasztani. Az 1685 őszére egyre csökkenő létszámú kuruc katonaságból pl. valóban csak egyedül Komlóssy Sándor főhadnagy gyalogseregéről tudjuk biztosan, hogy Thököly kíséretében volt október 15. előtt, és sikerült bejutnia Munkácsra. Erről maga Komlóssy így vallott egy 1689. május 29-én, Munkácson írt elismervényében: „En, minekutánna Thököli Uramot az Török megh fokta volna, onnan el szélyedvén gyöttem az töb említet Thököly Uram adhaerensivel Máramarosban, ott Miltóságos boldogh emlékezető Károlyi László Uram eő Nagyságha Kegyelmes Urunk eő Felséghe Szatthmári Hadaival fel vérvén bennünk; az hol is minden paripáimtul megh fosztattam, bujdosóban esvén, ugyan azon éjjel akattam Nemzetes s Vitézlő Dolhay György Uramra eő Kegyelmére.”¹

Csapata élén Komlóssy valóban bejutott a körülzárt Munkács várába, és Dobay Zsigmond naplója szerint 1686. március 9. estéjén Zrínyi Ilona megbízásából ő ment követségbe az Erdélyben tartózkodó Thökölyhez, ahonnan csak május 17-én tért vissza.² A Thököly-szabadságharc levéltára Komlóssy seregének összesen négy – 1686. január 4. és június 3. között Munkácson készült – név szerinti kimutatását is megőrizte. Ez azért is számít unikumnak, mivel rajtuk kívül csak egyetlen munkácsi alakulat összeírását ismerjük 1687-ből.³

¹ MOL G 11. Thököly-szabadságharc levéltára.

² Dobay Zsigmond naplója Munkács védelméről, 1686. január 1 – december 31. In: Késmárki Thököly Imre némely főbb híveinek naplói és emlékezetes írásai. 1686–1705. Közli: *Thaly Kálmán.* Pest, 1868. (Monumenta Hungariae Historica Scriptores – Magyar Történelmi Emlékek, I. Osztály; Írók. XXIII. k.) 418., 434. o.

³ MOL G 5. Thököly-szabadságharc levéltára. Thököly seregének katonai összeírásai és fizetési listái. 1683–1684. (!)

Szirmay András előbb Szatmáron, majd Kassán raboskodott, ahonnan csak 1687 februárjában szabadult. Hosszú raboskodása alatt is feljegyezte az említésre méltó eseményeket. Külön érdekesség, hogy gyakran német tisztek voltak a lakótársai, tizenegyet sorol fel név szerint, akik többnyire (karddal való) „vagdalkozásért,” ritkábban verekedésért, vagy éppen a kompánia pénzének elköltéséért, s egy esetben lopásért jutottak hosszabb-rövidebb időre rabsába. Szirmay börtönfeljegyzései is forrásértékűek. Álljon itt egy újabb példa, amit ugyancsak meg tudunk erősíteni más forrásból:

Február 12-én beszámolt arról, hogy a Munkács védői által elfogott gróf Herbersteinért és két tisztársáért Thököly több bensőbb hívét is szabadon engedték. A Munkács ostromáról napi rendszerességgel feljegyzéseket készítő Dobay Zsigmond hat nappal később szinte szóról-szóra ugyanazt írta be a naplójába. Szirmay leírásában a következőt olvashatjuk: „Die 12. Februarii Nemessanyi Bálint Uramat András Deákkal, Keleméssy János, Jeney Sámuellel és többiekkel General Caprára Uram Munkácsra bocsátatta Gróff Herberstajnért és más Német rabokért.”

Ugyanez Dobaynál így hangzik: „[*Február*] 18. Nemessanyi Bálint, Keleméssy János, Jeney Sámuel, Farkas Sándor, Borbély István és András Deák uraimék kiszabadultak németek rabságából; ő kegyelmekért asszonyunk ő nagysága gróff Herberstaint és két tisztet kibocsátotta.”⁴

Szabadulása után első útja Eperjesre vezetett ott élő rokonaihoz, amely időpont egybeesett Caraffa eperjesi véstörtévényeskével. A Munkács védőivel való kapcsolattartással gyanúsított szerencsétlen áldozatok többsége városi polgár, kisebb részben Thököly egykori katonatisztje volt. Szirmay tizenkilenc előbb többnyire megkínzott, majd kivégzett áldozatot sorol fel név szerint, hárman a kínzást követően (részben kemény váltságdíj ellenében) szabadon távozhattak, de a naplóíró szerint rajtuk kívül még „Számatalan sok Föredek és Nemesek megh fogatattak volt, kiknek élettük egy haj szálon állott.” Ez utóbbiakat csak „bizonyos okokra nézve” bocsátották szabadon. A szerencsések között volt Szirmay bátyja, Szirmay Miklós is, ő annak köszönhette a menekülését, hogy annak idején jól bánt a

Regéc várában raboskodó gróf Herbersteinel, akit Zrínyi Ilona engedett szabadon 1686 februárjában. A német főúr emlékezett Szirmayra, és „kikérte” Caraffától. A másik két fivér, István és Péter csak azért nem kerültek a vádlottak közé, mert az előbbi a sziléziai Glatzban (a névmutatóban hibásan Graz!), majd Prágában raboskodott éveken át, Péter pedig határozottan távol tartotta magát Thököly háborújától.

Benczédi László révén fentebb már említést tettünk a Szirmayt 1697-ben ért vagyoni károkról. Naplójában a hegyaljai felkelés leírásakor a mozgalmat elítélő károsult nemes szólal meg, aki Tokay Ferencék fegyverfogását egyértelműen parasztfelkelésként értékeli. Külön említést tesz pl. arról, hogy Tokaj és Patak visszavételét megelőzően „azon Parasztok sok kastélyokat féll vertek,” „kárvallásai” felsorolásánál pedig külön ki is tér rá, hogy a „fél támadott parasztság” a pazdicsi kastélyában levő ládáit felhasogatta, selyem paplanjait, ónedényeit, posztóját, szép hámjait, stb. elvitte. Őt hordó hegyaljai és tizenöt hordó tarnaai borát megtítták. Kulcsárja két lovával ment a kurucok közé, tolcsvai vincellérje pedig éppen a felkelés kitörése előtt, a szőlőmunkára kapott 196 forinttal a zsebében csatlakozott hozzájuk! Máshol pedig arról ír, hogy a „Parasztok támadása miatt” nem tudta építtetni a nagymihályi kastélyát. Úgy tűnik, hogy a kurucok közé állt kulcsár a Zemplén megyei Butkára való Buttkai János volt, aki kisebb megszakítással 1690–1697 között folyamatosan betöltötte ezt a posztot, később viszont nem fordul elő a neve. A tolcsvai vincellér kilétét viszont nem lehet megállapítani. 1697-ben ugyan kétszer is említés történik felőle, de név nélkül. A következő évben egy István nevű férfi a tolcsvai vincellér, 1699-től pedig folyamatosan Bakos György az állás. Csak érdekességgéppen jegyezzük meg, hogy a felkelés egyik vezetője Bakos Gergely volt, fia a legendás végvári vitéznek, majd Thököly talpas hadnagyának, a „Rezes orrú” Bakos Mihálynak.

Szirmaynak a hegyaljai felkeléshez való hozzáállása nem csupán a kifosztott nemes sértsétségéből fakadt. Véleménye teljes egészében azonos a szervezkedés, majd a fegyveres felkelés apró részleteit kevésbé ismerő, és talán annak fókuszától némileg távolabb élő birtokos nemesség nézeteivel. A Pálóczi Horváth család naplója pl. így ír a felkelés kitöré-

⁴ Lásd Dobay fentebb említett naplóját, 416. o.

séről: „ezen esztendőben circa 2. julii Patak és Tokaj körül conspirálván egynehány paraszt ember és kapás...” A jövőben érdemes lenne ezeket a korabeli naplókat, memoárokat is összehasonlítani, bár szerintünk a többség a Szirmayéhoz és a Pálóczi Horváth Györgyéhez hasonló véleményt tükrözi.

A hadi eseményekről szóló feljegyzések kapcsán feltétlenül említést kell tennünk a Rákóczi-szabadságharcról is. Szirmay 1701–1703 között gyakorlatilag a Rákóczi-összeesküvésben való részvétele miatt elfogatott bátyja, Szirmay István kiszabadításán buzgólkodott. Bécsben volt akkor is, amikor „Circa initium Juny támadot Rákoczy Ferencz hadakozással”. Hazatérése után a kurucok elől kilenc szolgálva családostul Eperjesre húzódott, és csak 1704. október 5-én, a városba szorult nemességgel együtt esküdött hűséget Rákóczinak, akitől minden korábban elkobzott jószágát visszakapta. Többek között akkor került vissza a család birtokába a még 1687-ben lefoglalt erdőbényei szőlő is. Szirmay leírásában itt kronológiai hiba csúszott, mivel a kollektív hűségesküre szerinte a város feladását követően került sor. Kincses Katalin Mária azonban korrigálja a tévedést, mivel Eperjést csak december 1-jén adták fel, tehát Szirmay már jóval korábban Rákóczi hűségére tért, és az ő kíséretében volt Galgócon, amikor a fejedelem Lipótvárát kezdte lövetni (november 28 – december 3. között), azt azonban, a téli időre való tekintettel, helytelenítette. Később hazatért, és csak 1705. február 15-én indult el otthonról ismét Rákóczi táborába, és október 7-ig a fejedelem mellett „táborozott”. A vereskei csatában azonban nem volt jelen, mivel akkor éppen Érsekújvárra küldték. A szécsényi országgyűlésen őt is beválasztották a huszonnégy szenátor közé, Bercsényivel való rossz viszonya miatt azonban végül Török Istvánt tették meg helyette. 1707-ben jelen volt az ónodi trónfosztásnál, és a következő megjegyzéssel számol be a túróci követek legyilkolásáról: „az én életem is veszedelemben volt abban az gyűlésben, de Isten megh mentett.” 1708 márciusában Korponán a Szövetkezett Rendek törvényes ítélőtáblája elnökévé választották, és május 21 – június 14. között a megyék és városok követeivel kibővített Szenátus, valamint a Gazdasági Tanács Egerben megtartott tanácskozásán helyben is hagyták a tisztségét. Mivel otthonukban semmi védelmük nem volt a magyar

hadak miatt, 1709. december 6-án Eperjesre költöztette családját. A pestis miatt azonban ott sem nyugodhattak sokáig, előbb 1710 júniusában családostul Topolyókára, majd onnan szeptemberben Mislyére, s végül decemberben Rubóra ment. December 14-én a családját Sztropkóra küldte, ő pedig átment Lengyelországba, ahonnan 1711 elején levelet szerzett magának, majd azzal visszatért Eperjesre és a császár hűségére.

Szirmay alapos összefoglalásai az egész függetlenségi harcot végigkövetik. Feljegyzései tulajdonképpen három csoportba sorolhatóak: a szabadságharc katonai eseményei, a saját szerepe, ill. a vagyonát ért károok tételes felsorolása.

Rögtön szembetűnik az olvasónak, hogy a katonai események közül elsősorban a várak, erősségek, illetve nagyobb városok elfoglalását, ostromát idézi fel meglepő részletességgel és szakértelemmel. A szabadságharc kitörése és kezdeti eseményei kapcsán pl. megírja, hogy Rákóczi kurucai először Nagykállót vették be, amit Huszt, Nagykaroly, Kisvárd, Szolnok, Léva, Csicsva, Vinna, Boldogkő, Sztropkó és Kékkő stb. elfoglalása követett. Ezután, a november 15-i zólyomi kuruc győzelmet követően, kuruc kézre kerültek a bányavárosok, majd elfoglalták Zólyom, Lőcse, Bártfa, Makovica, Szepes várát, sőt, Szirmay szerint még a Dunántúlon is „ell hatalmaztak” a felkelők. A maradék erősségeket is ostrom alá vették, így, többek között, őt és családját is körbefogták Eperjesen.

Az 1708. év hadi eseményei között elsősorban a trencsényi csatavesztést tárgyalja. Megállapítása szerint Rákóczinak ugyan kevés embere esett el, de a katonaság mégis eloszlott, és a „szívek ell veszet.” Az 1710. év eseményeit taglalva pedig megállapítja, hogy a reményvesztett kuruc hadsereg már megcsömörlött a további harctól, Lőcsét, Szepes várát, Érsekújvárt, Eperjést és Eger várát többnyire önként feladták, és csak a „praedának estek.”

Mint fentebb írtuk, Szirmay feljegyzéseinek, jó gazdához mérten, fontos részét képezi a szabadságharc idején elszendvedett kárvallások felsorolása is. A kurucok már rögtön a függetlenségi harc elején feldúlták nagymihályi kastélyát, az ajtókat, székeket, kemeccéket és „almariomokat” mind összetörték. A sarokvasakért a faragott köveket is teljesen elrontották. Ezen kívül Homonnán 28 hordó bo-

rát foglalták le, sok lábasjóságát leölték, két lovát elvitték. Amikor pedig Eperjesen november 2-án hat szekeres lovát fáért küldte, a „radács” kurucok „hámostúl, nyergestül” elvitték őket, s így nem maradt (igás)lova. Az elkövetkező néhány év is mozgalmasan telt, bár káráiról csak ritkán tesz említést. 1704-ben pl. Eperjesen egy éjjel a pincéjéből itták és hordták el a németek két hordó hegyaljai borát, két év múlva pedig Tolcsván a „katonák” egy hordó borát vitték magukkal.

A szabadságharc utolsó hónapjaiban ismét megszorodtak a birtokai elleni atrocitások. 1710 novemberében a fosztogató kurucok, a németek előrenyomulását látva, Nagymihályban hat asztag búzáját égették fel, a Sztropkóra küldött 16 hordó borát pedig útközben elvették. Felverték a nagymihályi kastélyt is, ahonnan nyolc hordó borát, hat hordó aszú szilváját, egy hordó mézét, valamint a hüvelyeseit vitték el. Azonban nem csak a kurucoktól kellett tartania, Homonnán a németek itták meg tíz hordó borát, Eperjesen pedig 82 kősját, mintegy 52 köből sóvári „főtt sóját” és a „réz művét” kobozták el. A következő év feljegyzései között, akárcsak 1703-ban, rövid összeggel fejezi be a nyolc évig tartó sza-

badságharc történetét: „Rakoczi Motussának ezidén vége szakatt, maga Bercsenyivel Eszterhazy Antallal, és Forgacz Simonnal Lengyelországban profugiált.”

A példákat a végtelenségig lehetne sorolni, hiszen a kóteteket kutatási területe vagy kedvelt témája szerint ismertető recenzius hasáboakat tölthetne meg elemzéssel, vagy hosszabb előadás formájában is megoszthatná gondolatait hálás hallgatóságával. Ehelyett ismertetésünk végén csupán a két kötet igényes kivitelét és a jegyzetapparátust emeljük ki. A mindösszesen 420 oldalnyi feljegyzést kötetenként 235, illetve 86 tételből álló, évenként csoportosított tárgyi jegyzet, a második kötet végén pedig közel 120 tételből álló irodalomjegyzék, az idegen szavak és kifejezések, valamint az elavult vagy jelentésmódosuláson átment magyar szavak és kifejezések jegyzéke, hatvan oldalnyi személy- és földrajzi név mutató követi. És hogy még teljesebbé tegyük a felsorolást, a második kötet végén van még az aprólékos tárgymutató, a Szirmay család lezármazási táblája, valamint két, Szirmay András főbb birtokait bemutató térkép-vázlat. Ez utóbbiak Hegedűs Ábel munkáját dicsérik.

Seres István

HERMANN RÓBERT (SZERK.)

VÉRTANÚK KÖNYVE

A magyar forradalom és szabadságharc mártírjai, 1848–1854

(Rubicon-könyvek, Budapest, 2007., 352 o.)

A „Rubicon-könyvek” sorozatban jelent meg Hermann Róbert szerkesztésében az 1848–49-es korszakkal foglalkozó történések (Demeter Zsófia, Dér Dezső, Fleisz János, Fónagy Zoltán, Hajagos József, Kedves Gyula, Kovács István, Pelyach István, Pete László, Urbán Aladár és Zakar Péter) „munkaközösségének” legújabb alkotása, mely a forradalom és szabadságharc során, illetve az utána kivégzett személyeknek állít emléket. A mű elsőként gyűjti össze név szerint, életrajzzal ellátva az 1848–49-es események miatt biztosan kivégzett vértanúkat, a közismert „aradi tizenháromtól” egészen az egyszerű parasztozig.

A könyv előszavában Hermann Róbert röviden összefoglalja, miért váltak (a magyar történelem más korszakainak vértanúival ellentétben) a közös nemzeti emlékezet kitörölhetetlen részévé 1848–49 mártírjai. Megállapítja, hogy a kb. 140 kivégzés a korszakban (pl. a „Nagy Francia Forradalom” többezres kivégzéseihez, vagy csak az 1848-as júniusi párizsi munkásfelkelés utáni megtorláshoz viszonyítva) nem számított nagyinak, de az Osztrák Császárságon belül, és főképp Magyarországon, előzmények híján, szinte sokkolta a lakosságot. Ehhez járult még az, hogy a bebörtönzések, a kényszersorozások, hadisarcok és a „Kossuth-bankók” megsemmisítése révén